

मी व माझे मित्र-मैत्रीणी.

कुमारवयीन मुलांच्या निकोप व्यक्तिमत्त्व विकासासाठी त्यांच्या जवळच्या नातेसंबंधांपैकी पालकांचे वात्सल्य आणि संस्कार जसे प्रभावशाली ठरतात, त्याप्रमाणेच त्यांचे इतर मुलांशी असलेले मैत्रीसंबंधही तेवढेच महत्त्वाचे ठरतात. या मैत्रीतून त्यांची वैयक्तिक आणि सामाजिक जाणीवेषी सांगड घालण्यास सुरुवात होते.

समाजात आई-वडिलांची किंवा कुटुंबाची एक प्रतिमा असते. मुलं लहान असताना तेही त्याच प्रतिमेचा भाग असतात. पण जशी ती मोठी होऊ लागतात, त्यांना स्वातंत्र्य हवे असते. 'मी कोण?' याचा ते शोध घेऊ लागतात. त्यांच्या मित्र-मैत्रीणींमध्ये त्यांचे स्वतःचे स्वतंत्र अस्तित्व असते. म्हणून ते घरच्यापेक्षा मित्र-मैत्रीणींमध्ये जास्तीत जास्त राहू लागतात.

मैत्रीचा प्रभाव चांगला किंवा वाईट असू शकतो. आपल्या मुलांवर त्यांच्या मैत्रीचा, संगतीचा प्रभाव चांगला आहे कि वाईट हे कोणत्याही पालकांना समजणे कठीण नाही, पण नकारात्मक संगतीवर प्रतिक्रिया व्यक्त करताना तसेच अशा संगतीपासून परावृत्त करताना प्रत्येक पालकांना येणारे अनुभव वेगवेगळे असतात.

मैत्रीचा सकारात्मक प्रभाव असेल तर मुलांचे व्यक्तिमत्त्व सुदृढ बनण्यास मदत होते. वाईट संगतीला लागल्याने मात्र चांगली मुलं पण कधीकधी चक्रव्यूहात फसतात. स्वतःच्या मनाला पटत नसताना देखील काही वेळा केवळ ग्रुपमध्ये स्थान कायम रहावे म्हणून तसेच वागू लागतात. त्याचा अभ्यासवरही परिणाम होतो.

तसेच ज्या मुलांना Behavioural disorders किंवा Learning disabilities असतात त्यांना कुणीही आपल्या मित्रवर्गात घेत नाहीत, त्यांची टर् उडवितात. अशी मुलं Depression मध्ये जातात किंवा चिडचिड करू लागतात, आक्रमक (Aggressive) होतात, आणि वाईट वागणुकीचे दुष्टचक्र सुरू होते.

म्हणून आपल्या मुलांची क्षमता ओळखणे आवश्यक आहे. तसेच त्यांचे मित्र-मैत्रीणी कोण? त्यातील जवळचे आणि जुजबी कोण? जवळच्या मित्र-मैत्रीणींची वैयक्तिक आणि कौटुंबिक पार्श्वभूमी काय? इत्यादीसंबंधी पालकांना माहिती असणे आवश्यक आहे. अर्थातच मुलांच्या मैत्रीबद्दल आगंतुकपणे विचारणा केल्यास त्यांना ते पटण्यासारखे नसते म्हणून काळजीपोटी प्रेमाने विचारपूस करून ही माहिती मिळवणे जरूरी असते.

सकारात्मक प्रभाव असणाऱ्या मैत्रीला आई-वडिलांनी प्रोत्साहन द्यावे. पालकांनी मुलांना बिनशर्त प्रेम, वेळ आणि मर्यादा देणे तसेच स्वतः विचार करायला प्रवृत्त करणे आवश्यक आहे. वाईट संगतीत लागल्यास त्याचे दुष्परिणाम काय होतात हे समजावून सांगावे, आणि शक्य असेल तर संपूर्ण मित्रवर्गाला बरोबर मार्ग दाखवण्यास मदत करावी. अगदीच अशक्य वाटले तर त्यांचा सहवास कमी होईल याची काळजी घ्यावी. जे काम करताना आपले मन आपल्याला बरोबर स्पष्टीकरण देऊ शकत नाही अशा कामाला निर्भिडपणे 'नकार' द्यायला शिकवावे. नकार देण्याच्या पद्धतीबद्दल आपल्या मुलांशी मोकळेपणाने बोलावे म्हणजे 'नाही' म्हंटल्यावर, 'आपली मैत्री तुटेल का? आपल्याशी कुणी बोलले नाही तर, आपण एकटे तर पडणार नाही ना?' या भीतीपासून त्यांची सुटका होईल.

अशा प्रकारे वागताना मुलांनाही चांगले-वाईट याचे ज्ञान होऊ लागते, जवळचे चांगले मित्र कोण? जुजबी कोण हे कळू लागते, दुसऱ्याशी पटवून घेण्याची तसेच आपलाच हेका न ठेवता दुसऱ्याची जबरदस्ती न स्वीकारण्याची सवय लागते. खऱ्या मैत्रीतून निखळ आनंद, प्रेम आणि विश्वास अपेक्षित असतो, बाकी काही मागणी नसते हे त्यांना पटू लागते. तसेच 'जीवनाची मूल्ये' ते आनंदाने आत्मसात करू लागतात.

आपली मुलं अशारीतीने मोठी होताहेत, स्वतंत्र आणि समजस होताहेत तसेच त्याचे व्यक्तिमत्त्व देखील बहरते आहे हे पाहताना आई-वडिलांना होणारा आनंद खरोखर आपले तान्हे बाळ पहिल्यांदा हातात घेतल्यावर होणाऱ्या आनंदापेक्षा कितीतरी पटीने जास्त असेल, नाही का?

(क्रमशः)

डॉ. सौ. प्राजक्ता कडूसकर